

เหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ภายหลังได้รับวัคซีนโควิด 19

เรียบเรียงโดย คณะผู้เชี่ยวชาญเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ภายหลังการได้รับวัคซีน และกองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค

ฉบับปรับปรุงวันที่ 30 พฤษภาคม 2564

เหตุการณ์ไม่พึงประสงค์หลังการได้รับวัคซีน (Adverse Event Following Immunization)

เป็นเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นหลังการได้รับวัคซีน ซึ่งอาจจะเป็นปฏิกิริยาอันไม่พึงประสงค์จากวัคซีน (Adverse reaction) หรือไม่เกี่ยวข้องกับวัคซีน แต่เกิดจากความวิตกกังวลของผู้รับบริการวัคซีน หรือภาวะร่วมอื่น ๆ ที่เกิดในช่วงเวลาเดียวกัน สำหรับประเทศไทยเริ่มให้บริการวัคซีนป้องกันโรคโควิด 19 ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2564 ข้อมูลจากการเฝ้าระวังเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ภายหลังการได้รับวัคซีน ณ วันที่ 21 พฤษภาคม 2564 มีการฉีดวัคซีนไปแล้ว 2,811,549 โดส พบมีการรายงานเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่สำคัญคือ การแพ้รุนแรง (Anaphylaxis) จำนวน 15 ราย คิดเป็นอัตราการแพ้รุนแรง 5 ต่อล้านโดสของวัคซีนที่ฉีด และอาการชาหรืออ่อนแรงจากภาวะ Immunization stress related reaction (ISRR) จำนวน 123 ราย คิดเป็นอัตราการรายงาน 43 ต่อล้านโดส ซึ่งต่อไปจะกล่าวถึงอาการที่สำคัญทั้งสองดังต่อไปนี้

1. อาการข้างเคียง การแพ้ และการแพ้รุนแรง

เป็นปฏิกิริยาของร่างกายต่อวัคซีน อาการที่สำคัญสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

❖ **อาการข้างเคียงหรือผลข้างเคียง (Side effects)** หมายถึง อาการที่คาดเดาได้ว่าอาจจะเกิดขึ้นได้จากการได้รับวัคซีน ซึ่งมีรายงานมากกว่าหนึ่งในสามของผู้ที่ได้รับวัคซีน เช่น ปวด บวม ร้อนบริเวณที่ฉีด และอาการตามระบบอื่น ๆ เช่น ไข้ ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดเมื่อย ใจสั่น หมดแรง อ่อนเพลีย คลื่นไส้ อาเจียน มึนงง และเวียนศีรษะ โดยอาการเหล่านี้ จะเกิดเพียง 1-2 วันหลังได้รับวัคซีน มักเป็นไม่รุนแรง แต่บางรายอาจมีอาการมาก เช่น ไข้สูงและ/หรือหนาวสั่น จนต้องพักหรือไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ ต้องกินยาแก้ปวดลดไข้ นอนพัก หรืออาจต้องไปพบแพทย์ **ผู้ที่มีอาการข้างเคียงเหล่านี้ สามารถรับวัคซีนชนิดเดิมได้**

การรักษาอาการข้างเคียง ให้รักษาตามอาการเท่าที่จำเป็น รายที่มีอาการผิดปกติอื่น ๆ ควรหาสาเหตุอื่น ที่เป็นไปได้ ซึ่งอาจจะเกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่ได้รับวัคซีน เช่น คลื่นไส้ อาเจียน ถ่ายเหลวหลายครั้ง อาจเกิดจากการกินอาหารที่ปนเปื้อน เกิดอาหารเป็นพิษหรือติดเชื้อในระบบทางเดินอาหาร ควรพิจารณาตรวจอุจจาระ เพื่อหาสาเหตุ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ที่มีโรคประจำตัวเรื้อรัง หลังจากได้รับวัคซีน อาจเกิดอาการข้างเคียงที่ไปกระตุ้นโรคเดิม ให้มีอาการมากขึ้นได้ จึงจำเป็นต้องประเมินผู้ป่วยเหล่านี้ก่อนที่จะให้วัคซีน ว่ามีอาการคงที่และสามารถทนต่ออาการข้างเคียงจากวัคซีนได้

❖ การแพ้วัคซีนหรือส่วนประกอบของวัคซีน (Hypersensitivity reaction) หมายถึง ปฏิกิริยาการแพ้ วัคซีน ซึ่งอาจทำให้เกิดอาการแพ้หลากหลาย แต่การแพ้วัคซีนแบบรุนแรงที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงมากที่สุด คือ อาการแพ้รุนแรงชนิดแอนาฟิแล็กซิส (Anaphylaxis) ซึ่งมักเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายใน 30 นาทีหลังได้รับวัคซีน ซึ่งเป็นข้อห้ามในการรับวัคซีนชนิดเดิมในครั้งต่อไป การวินิจฉัยแอนาฟิแล็กซิสหลังจากได้วัคซีนโควิด 19 เข็มแรก ใช้ อาการเป็นหลัก โดยต้องมีอาการอย่างน้อย 2 ข้อ ใน 4 ข้อ ตามข้อ A ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อพิจารณาการให้วัคซีนโควิด-19 เข็มที่ 2

อาการไม่พึงประสงค์ จากวัคซีนโควิด 19 ที่ไม่รุนแรง ที่พิจารณาให้วัคซีนเข็มที่ 2 ชนิดเดิมได้	อาการไม่พึงประสงค์จากวัคซีนโควิด 19 ที่รุนแรง ห้ามให้วัคซีนเข็มที่ 2 ชนิดเดิม
<p>อาการไม่รุนแรงดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปวด บวม แดง บริเวณที่ฉีด 2. ไข้ 3. อ่อนเพลีย ง่วงนอน 4. เวียนศีรษะ ปวดศีรษะ 5. ปวดเมื่อยลำตัว 6. ผื่น เช่น maculopapular rash สำหรับผู้ป่วยกลุ่มนี้ อาจให้กินยา กลุ่ม antihistamine ที่ไม่มีผลข้างเคียง คือ อาการง่วงนอน (Non-sedative Antihistamine) เช่น Cetirizine หรือ Loratadine ก่อนฉีดวัคซีน 30 นาที 	<p>ผู้ที่มีประวัติในข้อ A หรือข้อ B ดังต่อไปนี้</p> <p>A. อาการแพ้รุนแรงชนิดแอนาฟิแล็กซิส (Anaphylaxis) คือ มีอาการมากกว่า หรือเท่ากับ 2 ข้อ ดังต่อไปนี้ หลังได้วัคซีน โควิด 19 เข็มแรกภายใน 30 นาที*</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีอาการทางระบบผิวหนังหรือเยื่อ เช่น ผื่นลมพิษทั่วตัว คัน ผื่นแดง หรือมีอาการบวมของปากลิ้น และเพดานอ่อน เป็นต้น 2. มีอาการของระบบทางเดินหายใจ เช่น คัดจมูก น้ำมูกไหล เสียงแหบ หอบเหนื่อย หายใจมีเสียงหวีดจากหลอดลมที่ตีบตัน เสียงฮึดตอนหายใจเข้า (Stridor) มีการลดลงของ Peak expiratory flow (PEF) ระดับออกซิเจนในเลือดลดลง 3. ความดันเลือดลดลงหรือมีการทำงานของระบบต่าง ๆ ล้มเหลว เช่น Hypotonia (Collapse) เป็นลม อุจจาระ ปัสสาวะราด เป็นต้น 4. มีอาการของระบบทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง คลื่นไส้ อาเจียน เป็นต้น <p>B. อาการข้างเคียงใด ๆ ที่รุนแรงที่ต้องปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ</p> <p>ผู้ที่มีประวัติในข้อ A หรือข้อ B ดังกล่าว อาจพิจารณาให้วัคซีนครั้งต่อไปด้วยวัคซีนโควิด 19 คนละยี่ห้อ หรือคนละแบบ (ที่ไม่มีส่วนผสมที่เหมือนกัน) โดยการฉีดวัคซีนเข็มที่สองให้ตามวันที่กำหนดนัดของวัคซีนเข็มที่ 2 เดิม และสามารถนับต่อเป็นเข็มที่ 2 ได้เลย</p>

ผู้ที่มีประวัติแพ้วัคซีนโควิด 19 มาก่อน และมีความดันเลือดลดลงหลังจากได้วัคซีนโควิด 19 เข็มถัดไป (เกิดอาการภายในเวลาเป็นนาทีหรือไม่กี่ชั่วโมง) ให้ถือเอาความดันซิสโตลิกที่น้อยกว่า 90 มม.ปรอท หรือความดันซิสโตลิกที่ลดลง มากกว่าร้อยละ 30 ของความดันซิสโตลิกเดิม เป็นการวินิจฉัยภาวะแอนาฟิแล็กซิสจากวัคซีนโควิด19*

หากทำได้ ควรเก็บตัวอย่างเลือดส่งตรวจ Serum tryptase (ส่งได้ที่โรงพยาบาลศิริราช รามาธิบดี จุฬาลงกรณ์ และวชิรพยาบาล) เพื่อช่วยยืนยันการวินิจฉัย โดยควรเก็บตัวอย่าง 2 ครั้ง ครั้งแรก เก็บในช่วง 60–90 นาที หลังจากเกิดแอนาฟิแล็กซิส จนถึง 5 ชั่วโมง และครั้งที่สองคือเมื่ออาการหายเป็นปกติแล้วอย่างน้อย 1 วัน เพื่อเป็นค่า Baseline ของผู้ป่วย โดยควรส่งเลือดภายใน 1–2 ชั่วโมง แต่หากทำไม่ได้ ให้แยกซีรัมเก็บไว้ในตู้เย็นที่อุณหภูมิ 2–8°C ได้นานไม่เกิน 1 สัปดาห์* โดยใช้ Clotted blood, Heparinized blood หรือ EDTA blood ไม่น้อยกว่า 3 มิลลิลิตร

การแปลผล Serum tryptase สำหรับภาวะแอนาฟิแล็กซิสที่มีความไวและความจำเพาะค่อนข้างดี คือ การเปรียบเทียบ Serum tryptase ตอนเกิดอาการกับตอนภาวะปกติ คือ Serum tryptase มากกว่า 2 เท่าของ Baseline tryptase +2 ไมโครกรัม/ลิตร อย่างไรก็ตามหากเจาะเลือดเพียงครั้งเดียวจะใช้ค่าจุดตัดที่ 9 ไมโครกรัม/ลิตร

การรักษาภาวะแอนาฟิแล็กซิส ดังแผนภูมิที่ 1

คำแนะนำในการให้วัคซีน COVID-19 สำหรับผู้ที่เคยมีประวัติแพ้มาก่อน (ปรับปรุงวันที่ 22 พค. 2564)

กลุ่มที่ห้ามฉีดวัคซีนโควิด 19 (Vaccination contraindication)	แนวทางการปฏิบัติ
<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ที่มีประวัติแพ้ส่วนประกอบของวัคซีนหรือยา ซึ่งพบเป็นส่วนประกอบของวัคซีนโควิด 19 มาก่อน 2. ผู้ที่มีปฏิกิริยาการแพ้รุนแรงจากการได้รับวัคซีนชนิดนั้น ๆ ในเข็มก่อนหน้านี้นี้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ห้ามฉีดวัคซีนที่มีส่วนประกอบตรงกันกับที่มีประวัติการแพ้มาก่อนแต่สามารถให้วัคซีนชนิดอื่นที่มีส่วนประกอบต่างกันได้
กลุ่มที่สามารถฉีดวัคซีนโควิด 19 ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิด (Special precaution)	แนวทางการปฏิบัติ
<p>ผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้รุนแรงจากสาเหตุอื่นหรือภาวะโรคที่อาจทำให้เกิดการแพ้รุนแรงต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ที่มีประวัติการแพ้รุนแรงจากยาหลายชนิด (Multiple drug allergy) 2. ผู้ที่มีประวัติการแพ้วัคซีน หรือยา Parenteral monoclonal antibody แบบรุนแรง 3. ผู้ที่มีประวัติแพ้รุนแรงโดยไม่ทราบสาเหตุ (Idiopathic anaphylaxis) 4. ผู้ที่ได้รับการวินิจฉัย Mast cell disease เช่น Mastocytosis 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประเมินความเสี่ยงต่อการแพ้ส่วนประกอบของวัคซีนโควิด 19 ที่จะได้รับ 2. ไม่แนะนำการให้ Premedication ด้วย Anti-histamine ก่อนได้รับวัคซีน เนื่องจากอาจบดบังอาการแพ้ชนิดรุนแรง
กลุ่มที่สามารถฉีดวัคซีนได้ตามปกติ (Proceed with vaccination)	แนวทางการปฏิบัติ
<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ที่มีประวัติการแพ้อาหาร หรือแพ้สิ่ง มด ต่อ แตน 2. ผู้ที่มีประวัติแพ้สารก่อภูมิแพ้ทางอากาศ 3. ผู้ที่มีประวัติคนในครอบครัวเป็นโรคภูมิแพ้ 4. ผู้ที่มีปฏิกิริยาเฉพาะที่หลังการฉีดวัคซีนมาก่อน (Local reaction) 5. ผู้ที่มีประวัติการแพ้ยากลุ่ม Non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) 6. ผู้ที่ได้รับการรักษาด้วย Allergen immunotherapy 7. ผู้ป่วยโรคหืดที่ได้รับการรักษาด้วยยากลุ่ม biologics และสามารถควบคุมโรคหืดได้ 	สามารถรับวัคซีนได้ตามปกติ

หมายเหตุ สำหรับผู้ที่มีประวัติเกิด Angioedema หรือผื่น Urticarial rash ภายใน 30 นาที หลังการได้รับวัคซีนเข็มแรก แนะนำให้เปลี่ยนชนิดวัคซีนในเข็มถัดไปเพื่อความปลอดภัย หรือปรึกษาแพทย์เฉพาะทางโรคภูมิแพ้

2. อาการชาหรืออ่อนแรงที่เป็นปฏิกิริยาของร่างกายตอบสนองต่อการฉีดวัคซีน (Immunization stress related reaction: ISRR)

เป็นอาการทางกายที่เกิดขึ้นจริง ที่ตอบสนองต่อภาวะความเครียดในการได้รับการฉีดวัคซีนร่วมกับอาการข้างเคียงที่เกิดตามปกติหลังได้รับวัคซีน เกิดได้กับวัคซีนทุกชนิด ทุกรุ่นการผลิต (Lot) ซึ่งมีตัวอย่างในหลายเหตุการณ์ที่พบในต่างประเทศจากวัคซีนหลายชนิด และในประเทศไทยก็เคยมีกรณีฉีดวัคซีนป้องกันมะเร็งปากมดลูกให้นักเรียนหญิงชั้นประถมปีที่ 5 โดยกลไกของการเกิดโรคยังไม่ชัดเจน อาการของ ISRR มีได้หลากหลาย เช่น เป็นลม ปวดเกร็ง ท้อง คลื่นไส้ ตามัว ความดันเลือดสูง หัวใจเต้นเร็ว อันเป็นผลจากการตอบสนองของระบบประสาทอัตโนมัติ ไปจนถึงอาการทางระบบประสาท (Dissociative neurological symptom reaction: DNSR) เช่น อาการอ่อนแรง ชา การเคลื่อนไหวของร่างกายผิดปกติ ความผิดปกติของการทรงตัว พูดไม่ชัด อาการคล้ายภาวะหมดเลือดสมอง หรือช็อก โดยส่วนใหญ่อาการมักเกิดขึ้นเร็วภายในไม่กี่นาทีหลังการฉีดวัคซีน แต่อาจมีบางรายเกิดช้าเป็นชั่วโมงหรือเป็นวัน ภายหลังจากการได้รับวัคซีน ISRR มักจะเกิดในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และพบมากในผู้ที่อายุน้อย

สำหรับประเทศไทยมีการรายงานของผู้มีอาการอ่อนแรงหรือชากภายหลังจากการได้รับวัคซีนโควิด 19 ในบางพื้นที่ของประเทศไทย โดยอาการเกิดขึ้นอย่างเฉียบพลัน ประมาณ 5 – 30 นาทีภายหลังจากการได้รับวัคซีน แต่บางรายเกิดหลังจากนั้นหลายชั่วโมงหรือเป็นวัน ตรวจไม่พบสาเหตุความผิดปกติทางกายที่เป็นสาเหตุชัดเจน และการตรวจภาพรังสีวิทยาของสมอง (Neuroimaging study) ไม่พบความผิดปกติ การติดตามอาการพบว่าผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นส่วนใหญ่หายภายใน 1 – 3 วัน แต่มีบางรายที่อาการอาจอยู่ได้นานกว่านั้น อย่างไรก็ตามผู้ป่วยกลุ่มนี้สามารถกลับไปดำเนินชีวิตประจำวันได้ตามปกติ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวจึงควรมีการเตรียมการดังต่อไปนี้

การเตรียมการเพื่อป้องกันเหตุการณ์

❖ ก่อนการฉีดวัคซีน

- ควรจัดสถานที่ฉีดวัคซีนให้มีการถ่ายเทอากาศที่ดี ไม่ร้อนอบอ้าวจนเกินไป จุดที่ให้บริการควรห่างกัน
- จัดระบบการรอรับบริการไม่ให้เกิดความแออัด รอานาน เพื่อลดความวิตกกังวล
- การคัดกรองผู้รับบริการ ควรสังเกตอาการของผู้รับบริการ หากผู้รับบริการมีร่างกายอ่อนเพลีย พักผ่อนไม่เพียงพอ หรือมีอาการเจ็บป่วย ที่ไม่มีความพร้อมในการรับวัคซีน หรือมีความวิตกกังวล ควรพิจารณาเลื่อนนัดไปก่อน
- ควรมีการให้ความรู้กับผู้รับการฉีดวัคซีนถึงประโยชน์และประสิทธิภาพของวัคซีน และอาการที่เกิดขึ้นภายหลังจากการได้รับวัคซีน เพื่อให้ผู้รับวัคซีนรู้เท่าทันอาการข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น ปวดบริเวณที่ฉีด หรือมีไข้ หรือบางคนอาจมีเพลีย อ่อนแรง หรืออื่น ๆ อาการมักน้อยแตกต่างกัน โดยอาการมักจะหายไปได้ภายใน 1-3 วัน โดยไม่มีอันตราย

- ควรมีการเตรียมระบบรองรับผู้ที่อาจเกิดอาการ ISRR โดยทีมสหสาขาที่ประกอบด้วยแพทย์และบุคลากรที่มีความเข้าใจ

❖ ระหว่างการฉีดวัคซีน

- หากผู้รับบริการเคยมีประวัติว่าฉีดวัคซีนแล้วเป็นลม หรือมีความวิตกกังวลมาก อาจพิจารณาให้รับวัคซีนในท่านอน ควรชวนพูดคุยขณะฉีด เพื่อลดความกังวลและดึงดูดความสนใจ
- ไม่จำเป็นต้องดูกลับเพื่อทดสอบว่าเข็มเข้าหลอดเลือดหรือไม่ เพราะจะทำให้เจ็บจากการฉีดมากขึ้นและนานขึ้น
- ควรฉีดในตำแหน่งที่เหมาะสม โดยฉีดเข้ากล้ามเนื้อที่ตำแหน่งช่วงกลางของกล้ามเนื้อเดลทอยด์ (Mid deltoid) ไม่ควรฉีดสูงเกินไป เพราะจะทำให้มีโอกาสเกิดอาการปวดข้อไหล่ได้

❖ หลังการฉีดวัคซีน

- สังเกตอาการภายใน 30 นาที รีบให้การดูแลเมื่อพบผู้ที่มีอาการ

เมื่อพบผู้ที่มีอาการทางระบบประสาทหลังการฉีดวัคซีน เช่น ชา อ่อนแรง ตามัว ควรรีบดำเนินการดังนี้

- บริक्षाแพทย์ เพื่อการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม ควรตรวจร่างกายอย่างละเอียดเพื่อให้มั่นใจว่าไม่มีภาวะโรคทางกายก่อน แต่ควรหลีกเลี่ยงการตรวจสืบค้นโดยไม่จำเป็น (Over-investigation) หรือการต้องนอนโรงพยาบาล แต่ต้องพอเหมาะที่จะทำให้ไม่พลาดการวินิจฉัยผู้ที่เป็นโรคจริง โดยปฏิบัติตามแผนผังแสดงการประเมินอาการทางระบบประสาทที่เกิดตามหลังการฉีดวัคซีน
- ควรให้การดูแลรักษาโดยใช้สหสาขาช่วยดูแล อาการทางกายควรให้รักษาตามอาการ และควรให้การประคบประครองจิตใจ โดยไม่มีการว่ากล่าวหรือทำให้ผู้ที่มีอาการรู้สึกไม่ดี ไม่พูดให้เข้าใจผิดว่าเกิดจากความเจ็บป่วยทางจิตใจ เพราะเป็นอาการที่เกิดขึ้นจริงจากปฏิกิริยาตอบสนองของร่างกาย มีใช้การแก่งัดทำ
- ในระหว่างที่ให้การรักษาดูแล ควรให้ความมั่นใจเรื่องอาการที่เกิดขึ้นว่า อาการนี้อาจเกิดขึ้นได้ และส่วนใหญ่จะดีขึ้นภายในเวลาไม่นาน โดยไม่มีอันตราย เพื่อลดความวิตกกังวล
- ทันทิที่อาการดีขึ้น ควรให้กำลังใจ และสนับสนุนให้กลับไปปฏิบัติงานหรือภารกิจได้ตามปกติ

แผนผังแสดงการประเมินอาการทางระบบประสาทหลังการฉีดวัคซีน โดยสมาคมประสาทวิทยาแห่งประเทศไทย

